

تحلیل تحولات و الگوی نظام شهری استان کهگیلویه و بویراحمد

محمد میره ای^۱

استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران

سید علی حسینی

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، دانشگاه تهران، تهران، ایران

سمیه صمدی

کارشناس ارشد مدیریت جهانگردی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۰۱/۱۶

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۱۰/۰۴

چکیده

افزایش شدید جمعیت شهری در جهان به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه در طی دهه‌های اخیر باعث به وجود آمدن پدیده‌ی نخست شهری در آن‌ها شده است. کشور ایران نیز به‌عنوان یکی از کشورهای در حال توسعه، در طی دهه‌های اخیر به‌ویژه از سال ۱۳۴۵ به بعد از روند متعادل خود خارج شده است. هدف از تعریف این مقاله، تحلیل تحولات و الگوی نظام شهری در استان کهگیلویه و بویراحمد در طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰ می‌باشد. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد. مدل‌های استفاده‌شده در این تحقیق عبارت‌اند از: شاخص نخست شهری، شاخص دو شهر، شاخص چهار شهر، شاخص چهار شهر مهتا، شاخص موماوالوصابی، شاخص تمرکز هرfindال، شاخص پراکندگی هندرسون و ضریب آنتروپی می‌باشد. در این راستا برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار EXCEL و برای ترسیم نقشه‌ی محدودده‌ی مورد مطالعه از نرم‌افزار ARC GIS9.3 استفاده شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد در بازه‌ی زمانی مورد مطالعه استقرار جمعیت در کانون‌های شهری استان به‌صورت متعادل و همگون توزیع نشده است. شهرهای یاسوج، گچساران و دهدشت در نظام شهری استان تقریباً از مرتبه‌ی ثابتی برخوردار بودند و فاصله‌ی آن‌ها با بقیه‌ی شهرهای استان بسیار است. نخست شهر یاسوج به‌مرور زمان فاصله خود را با بقیه شهرها زیاد کرده و شبکه‌ی شهری استان به سمت عدم تعادل در جریان است.

واژگان کلیدی: نظام شهری، شبکه شهری، نخست شهری، توزیع فضایی جمعیت، استان کهگیلویه و بویراحمد

مقدمه

شهرنشینی و گرایش شدید جمعیت به سکونت در مناطق شهری حاصل سیاست‌ها و راهکارهای اقتصادی و اجتماعی خاص هر کشور است. این سیاست‌ها در کشورهای در حال توسعه و به‌ویژه در دهه‌های اخیر، به مهاجرت‌های شدید روستا-شهری منجر گردیده و همگام با تحولات سریع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، الگویی نامتوازن در نظام شهری چنین کشورهایی را ایجاد نموده است. در ایران تحولات جمعیتی، اثرات شگرفی را بر ساختار اجتماعی-اقتصادی و کالبدی کشور بر جای گذاشته است. افزایش جمعیت و جابه‌جایی و مهاجرت آن‌ها از نقاط محروم به نقاط برخوردار، باعث برهم خوردن تعادل‌های منطقه‌ای شده است. (رهنما، ۱۳۸۷: ۸۴-۸۵). بازتاب طبیعی آن بروز مشکلاتی نظیر تسلط شهری، تمرکز فعالیت‌ها و خدمات، عدم تعادل در نظام سلسله‌مراتب شهری و غیره است. یکی از بارزترین این مشکلات، توزیع نامناسب نظام شهری است که عمدتاً "بر پایه تمرکز فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی در یک شبکه شهری بزرگ اتفاق می‌افتد (پورمحمدی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۱۸-۱۱۹). در نیمه دوم قرن بیستم، مهم‌ترین چالش علمی و اجتماعی در خصوص برنامه‌ریزی جمعیت، رشد سریع و تمرکز فزاینده آن در یک یا چند نقطه شهری به‌خصوص در کشورهای جهان سوم بود. نخست، غرب این پدیده را برجسته کرد و آن را نوعی ناهنجاری منجر به عدم تعادل و بی‌عدالتی در توزیع فرصت‌ها و ناکارآمدی نظام فرآیند نامید. به دنبال آن، کشورهای جهان سوم نیز به بحث در خصوص این پدیده برخاستند و در جست‌وجوی راه‌های غلبه بر این مشکل برآمدند (امکچی، ۱۳۸۳: ۱۳). امروزه، جمعیت مردمی که در مناطق شهری زندگی می‌کنند، از تمام ادوار تاریخ انسان بیشتر است. روند شهرنشینی بازگشت‌ناپذیر است. تخمین زده شده است که جمعیت شهری دنیا تا سال ۲۰۲۵ دو برابر شده و به بیش از ۵ میلیارد خواهد رسید، که بیش از ۹۰ درصد این رشد در کشورهای در حال توسعه خواهد بود (UN-HA-BITAT:2003).

امروزه توزیع مناسب جمعیت در پهنه فضاهای جغرافیایی از اهمیت بسیار زیادی در عرصه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزی در جهان برخوردار است. بسیاری از کشورهای در حال توسعه دارای تمرکز و تراکم بیش از اندازه جمعیت در چند نقطه معدود شهری هستند. چنین وضعیتی به مشکلات بسیاری در مدیریت شهری به‌ویژه تأمین زیرساخت‌های شهری منجر می‌شود (اسمیت، ۱۳۷۷: ۱۰۶). در نتیجه، الگوی نامتوازن و نامتعادل توزیع فضایی جمعیت در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و اداری تأثیرات آشکاری دارد. این الگو باعث می‌شود که خلأ جمعیتی و کارکردی در سطح میانی و پایین کانون‌های شهری به وجود آید، که این امر نیز از عوامل مؤثر در بروز عدم تعادل در نظام سلسله‌مراتب شهری و گسترش عدم تعادل‌های ناحیه‌ای است (بابایی درمنی، ۱۳۸۱: ۳۵). به‌طور کلی، در مطالعات شهری و منطقه‌ای بررسی تعداد و پراکنش کانون‌های شهری و چگونگی توزیع جمعیت در این سکونتگاه‌ها از جایگاه خاصی برخوردار است. هرچند شاید به نظر برسد استان کهگیلویه و بویراحمد و شهرهای این استان هنوز دچار عدم تعادل در نظام فضایی و سلسله‌مراتب شهری نشده‌اند ولی بررسی‌ها و نتایج مطالعات این تحقیق نشان داد که توزیع فضایی جمعیت در این استان هم نامتعادل است و دارد هر چه بیشتر به سمت عدم تعادل‌ها پیش می‌رود. شهر یاسوج در این استان به سمت نخست شهری حرکت کرده است و به‌مرور زمان دارد فاصله‌اش را با شهرهای دیگر بیشتر می‌کند، با توجه به موارد گفته‌شده لزوم توجه به‌نظام سلسله‌مراتب شهری در این استان بدیده‌ای غیرقابل اجتناب است و باید برنامه‌ریزی‌های درستی جهت رفع این عدم تعادل‌ها و توزیع مناسب نظام شهری انجام

شود. این تحقیق بر آن است تا در وهله اول نظام سلسله‌مراتب شهری را با مدل‌های علمی - تحلیلی مورد بررسی و تحلیل قرار داده و سپس به تبیین و تحلیل علت یا علت‌های وجود یا عدم وجود تعادل در نظام شهری استان پرداخته و در نهایت راهکارهایی به‌عنوان کمک به تصمیم‌گیری در سه سطح منطقه‌ای، ناحیه‌ای و شهری برای مدیران این سه سطح ارائه دهد. در این مطالعه پس از بررسی‌ها و تجزیه تحلیل‌های آماری از وضعیت نظام شهری و تحولات آن در استان مورد مطالعه در دوره (۱۳۹۰-۱۳۳۵) به تحلیل نظام شهری استان (بر اساس معیار جمعیتی) با استفاده از مدل رتبه - اندازه و شاخص‌هایی چون ضریب تفاوت‌ها و تحلیل نخست شهری در استان از طریق شاخص‌های تبیین نخست شهری پرداخته شده است.

مبانی نظری

نظام شهری عبارت است از مجموعه‌ای از شهرهای وابسته به هم که ساختار نظام سکونتگاه‌های شهری را در یک ناحیه، منطقه، کشور و جهان بدید می‌آورند. نظام شهری تنها محدود به مجموعه کالبدی از سکونتگاه‌های شهری نیست، بلکه جریان‌ها و ارتباطات میان این سکونتگاه‌ها را نیز دربرمی‌گیرند. این جریان‌ها عبارت‌اند از جمعیت، سرمایه، عوامل تولید ۷ ایده‌ها، اطلاعات و نوآوری است. (عظیمی، ۱۳۸۱: ۵۱). نظام شهری یا شبکه‌ی شهری نمایشی از مجموعه شهرهایی است که عدم تعادل آن‌ها باعث گردیده تا توسعه‌ی نامتعادلی از تمامی جهات بیابند و نوعی برتری شهری به‌خصوص به ضرر سایر شهرهای منطقه به وجود بیاید در واقع شبکه‌ی شهری بر مجموعه‌ای از شهرها اطلاق می‌شود که در ناحیه یا در محدوده جغرافیایی مانند حلقه‌های به‌هم‌پیوسته نشر یافته و به علت رشد ناهماهنگ، پرتوافشانی متفاوتی روی ناحیه دارند. (حکمت‌نیا، ۱۳۸۵: ۲۰۹). جفرسون جغرافیدان آمریکایی در سال ۱۹۳۹، قانون نخست شهری را ارائه نمود. هدف جفرسون آن بود که نقش مرکزی و مهم شهرهای بزرگ هر کشور را در توسعه‌ی فرهنگ‌های ملی موجود در آن کشور توجیه نماید. بر اساس این قانون نخست شهر در هر کشور همیشه به‌صورت یک شهر مستقل و بزرگ مورد توجه بوده و بیان‌کننده‌ی توانایی و احساس ملی آن کشور می‌باشد. (به‌فروز، ۱۳۷۴: ۳۱۹). بعد از جنگ جهانی دوم، جمعیت شهری خاورمیانه به‌شدت افزایش یافت، عوامل چنین رشدی به اعتقاد کاستللو تمرکز اقتصادی، کشمکش‌های سیاسی داخلی، تغییرات در الگوهای تجارت خارجی و روابط با بیگانگان و بالاخره استخراج نفت بوده است (کاستللو، ۱۳۶۸: ۷۱). که موجبات به هم خوردن نظام شهری و رتبه - اندازه شهرها را فراهم آورده است. از این رو کم‌کم پدیده نخست شهری در این کشورها مشاهده شده است. این در حالی است که با دگرگونی اقتصادی - اجتماعی و بسط نظام سرمایه‌داری در این کشورها از جمله ایران به موازات عمده شدن مازاد اقتصادی حاصل از صادرات نفت که نتیجه‌ای جز تمرکز سرمایه و زیرساخت‌ها در امکانات اشتغال در پایتخت نداشت، شبکه شهری نظام ارگانیک خود را از دست داده و روابط ارگانیک موجود در آن گسیخته شده و به کلی دگرگون شد (اعتماد: ۱۳۶۳، ۱۲۵-۱۳۶، رهنمایی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲). برخی از پژوهشگران، نخست شهری را ماکروسفالی تعبیر کرده و برخی دیگر از بزرگی سر نحیف کشورها سخن گفته‌اند (توفیق، ۱۳۷۶: ۲). شبکه شهری را آرایشی از شهرها می‌دانند که در یک فضای معین در ارتباط باهمدیگر از طریق تحرک‌های جمعیتی، جریان کالا، افکار و عرضه خدمات گسترده شده و سامان می‌یابد، جریان کالا، افکار و تحرکات جمعیتی و عرضه خدمات، نیروی حیاتی و محرکه سیستم شهری است و آن را پویا می‌سازد (رضوانی، ۱۳۷۳: ۹۳). شبکه‌ی شهری بر مجموعه‌ای از شهرها

اطلاق می‌شود که در ناحیه و یا در محدوده «واقع جغرافیایی مانند حلقه‌های به هم پیوسته نشر یافته و به علت رشد ناهماهنگ، پرتوافشانی متفاوتی روی ناحیه دارند» (فرید، ۱۳۶۸: ۴۸۱). سلسله‌مراتب شهری در منابع جغرافیایی به مفهوم طبقه‌بندی عمودی شهرک‌ها و شهرها بر اساس یک متغیر منفرد نظیر اندازه جمعیت، وسعت شهر، وضعیت مکان مرکزی و ... آمده است (بردی آنامراندزاد، ۱۳۹۰: ۴۶). توزیع سلسله‌مراتب شهری از جهات مختلف بهترین شکل سازمان‌دهی فضا است، وجود سلسله‌مراتب شهری منظم سبب توزیع کالاها و خدمات به تمام جامعه، انتقال تکنولوژی جدید و ابداعات به سراسر جامعه وجود روش‌های مختلف زندگی در محیط‌های گوناگون می‌گردد. وجود این نوع سلسله‌مراتب شهری باعث می‌شود که تقریباً هر اندازه شهری با حد مطلوب سازگار باشد (زیاری، ۱۳۸۴: ۱۷۷). کوان در تعریف سلسله‌مراتب شهری از دو اصطلاح "سلسله‌مراتب سکونتگاه‌ها" و "سلسله‌مراتب فضاها" نام برده است. اولی را به نظم درآوردن سکونتگاه‌ها بر اساس اندازه و عملکردشان تعریف کرده و دومی را مجموعه‌ای از فضاهای به هم پیوند با اندازه و عملکردهای متفاوت مورد اشاره قرار می‌دهد (داداشپور، ۱۳۹۰: ۱۰۴). پیر ژرژ معتقد است که تعیین سلسله‌مراتب شهری مبتنی بر شمار ساکنین شهر و یا منطقه شهری نمی‌تواند سیمای کاملاً روشنی از سلسله‌مراتب شهری را نشان دهد، لذا او توصیه می‌کند سلسله‌مراتب شهری با اتکا به ماهیت عملکرد شهرها تعیین گردد (فرید، ۱۳۷۵: ۴۸۹). ارتباط بین رتبه و اندازه هر شهر در یک سیستم برای شهری برای اولین بار در سال ۱۲۴۲ توسط زیپف ارائه گردید. هرچند این قانون به‌طور کامل موقعیت یک شهر را در توزیع نشان نمی‌دهد (Badcock, 2002: 40). به‌طور کلی می‌توان گفت سلسله‌مراتب شهری عبارت است از "طبقه‌بندی شهرهای شبکه برحسب اهمیت آنها" یا اینکه به مقیاسی که شهر در آن جای گرفته است گفته می‌شود و برحسب جمعیت شهرها، ماهیت، نقش و موقعیت جغرافیایی آنها تعیین می‌شود (هوشیار، ۱۳۸۳: ۵).

پیشینه

پیرامون تحولات شهرنشینی و بررسی الگوهای نظام شهری مطالعات زیادی صورت گرفته که می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

آقائی زاده و زنگانه (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای با عنوان بررسی تحولات و الگوی سلسله‌مراتب شهری در نظام شهری گیلان به بررسی شبکه‌ی شهری استان گیلان با استفاده از مدل‌های رتبه‌اندازه، ضریب تفاوت‌ها، و الگوهای نخست شهری دیویدسون و جرسون پرداخته که نتیجه حاصل از این پژوهش نشان داد که نتایج بررسی شبکه‌ی شهری در محدوده‌ی استان گیلان، حاکی از وجود روابط نامطلوب در بین شهرهاست. شهر رشت در استان گیلان، با توجه به نفوذ خود به‌عنوان مرکز استان، نسبت به شهرهای دیگر استان، توان مضاعفی را کسب نموده است، به‌نحوی که حتی شهر بندرانزلی نیز به‌عنوان یکی دیگر از مهم‌ترین شهرهای استان، در ارتباط با این شهر از نفوذ بسیار کمتری برخوردار است. (آقائی زاده و زنگانه، ۱۳۹۳: ۱۳).

رضا احمدی، سجاد منفرد در مقاله‌ای با عنوان بررسی و تحلیل روند شکل‌گیری نخست شهری در سطح استان خوزستان طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰ به بررسی وضعیت نخست شهری در استان خوزستان، با استفاده از مدل‌های رتبه - اندازه و مدل‌های رایج نخست شهری شامل شاخص‌های نخست شهر، دو شهر، کینزبرگ، موما و الوصابی و مهتا پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان داد که توزیع فضایی جمعیت در سطح شبکه شهری استان خوزستان در

طی این سال‌ها به سمت تمرکز بیشتر در شهر اهواز و کاهش جمعیت در دیگر شهرهای متوسط و کوچک استان در حرکت بوده است. (رضا احمدی و سجاد منفرد، ۱۹: ۱۳۹۲).

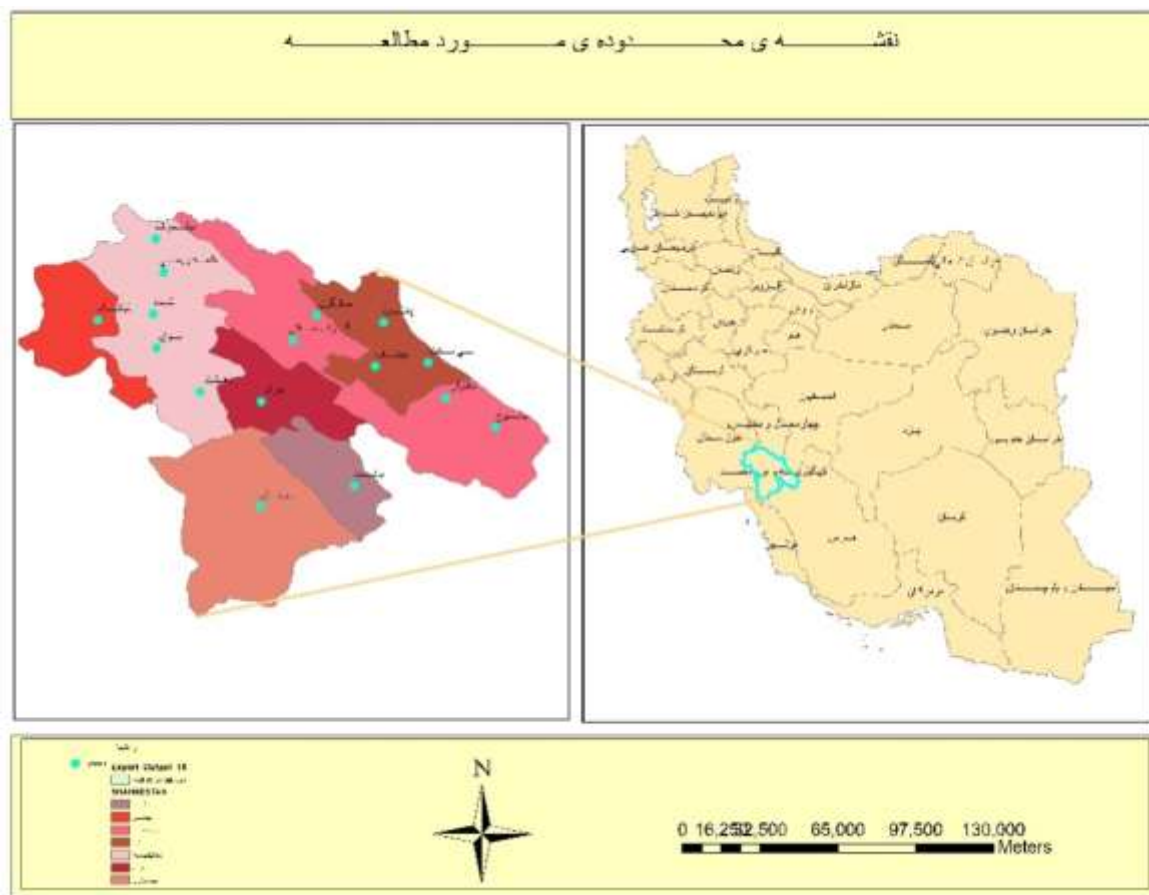
حجت شیخی و احمد شاه‌یوندی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان تحلیلی بر توسعه منطقه‌ای و سطح‌بندی نظام شهری در منطقه زاگرس به بررسی نظام شهری در منطقه زاگرس پرداختند که در آن برای تحلیل چگونگی توزیع جمعیت در طبقات مختلف شهری از منحنی لورنز و ضریب جینی استفاده کردند که نتایج از نامناسب بودن توزیع جمعیت در طبقات مختلف شهرها حکایت داشت. (حجت شیخی، احمد شاه‌یوندی، ۲۱: ۱۳۹۱).

روش تحقیق

نوع تحقیق (کاربردی-توسعه‌ای) و روش تحقیق توصیفی و تحلیلی می‌باشد که در آن به بررسی تحولات و الگوی نظام شهری استان کهگیلویه و بویراحمد پرداخته‌ایم. روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد. جامعه آماری شهرهای استان کهگیلویه و بویراحمد می‌باشد که تعداد آن‌ها بر اساس سالنامه آماری سال ۱۳۹۰، ۱۶ شهر بوده است. محاسبات کمی در این تحقیق با استفاده از نرم‌افزار Excel انجام شده، همچنین با استفاده از نرم‌افزار Arc GIS 9.3 به ترسیم نقشه‌ی محدوده‌ی مورد مطالعه و ترسیم نقشه‌های تراکم جمعیت و نقاط داغ شهری در این استان پرداخته‌ایم. در زمینه بررسی تحولات و الگوی نظام شهری در این پژوهش از مدل‌های نخست شهری، شاخص بوشهر، شاخص چهار شهر، شاخص چهار شهر مهتا، شاخص موما و الوصابی، شاخص تمرکز هرفیندال، شاخص پراکندگی هندرسون، شاخص و ضریب آنتروپی و مدل رتبه اندازه در محیط GIS پرداخته شده است.

معرفی محدوده مورد مطالعه

استان کهگیلویه و بویراحمد با مساحت ۱۶۲۶۴ کیلومترمربع در جنوب غربی ایران قرار دارد. این استان از شمال با استان‌های اصفهان و چهارمحال بختیاری، از شرق با فارس از جنوب با فارس و بوشهر و از غرب با خوزستان همسایه است. جمعیت استان بر پایه سرشماری مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۰ برابر با ۶۵۸۶۲۹ نفر می‌باشد. استان کهگیلویه و بویراحمد سرشار از ذخایر و منابع آبی بی‌نظیر با پوشش گیاهی فراوان و جنگل‌های گسترده دارای دو اقلیم آب و هوایی متفاوت می‌باشد. این استان پرآب‌ترین منطقه جنوب غربی ایران و دومین تولیدکننده آب کشور قلمداد می‌شود.

نقشه‌ی شماره ۱: محدوده‌ی مورد مطالعه ترسیم: (نگارنده، ۱۳۹۵).

یافته‌های تحقیق

مروری بر تحولات کلی جمعیتی استان کهگیلویه و بویراحمد از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که تعداد نقاط شهری از ۸ شهر در سال ۱۳۳۵ به ۱۶ شهر در سال ۱۳۹۰ رسیده است. اغلب نقاط شهری استان کهگیلویه و بویراحمد کوچک و کم جمعیت هستند و تنها سه شهر بزرگ و پر جمعیت آن یاسوج، گچساران و ده دشت می‌باشد. بررسی روند تغییرات میزان شهرنشینی در استان کهگیلویه و بویراحمد نشان می‌دهد در طی دهه‌ی ۶۵ تا ۹۰، درصد شهرنشینی به میزان بسیار زیادی افزایش یافته است که مهم‌ترین علت آن را باید در مهاجرت‌های شدید از نقاط روستایی به این مناطق دانست. در جدول زیر میزان جمعیت استان و درصد شهرنشینی در طی مهروموم‌های مختلف نشان داده شده است.

جدول شماره ۱: تعداد شهرها و درصد شهرنشینی

سال	تعداد شهرها	تعداد شهرستان‌ها	جمعیت استان	جمعیت کشور	جمعیت شهرنشین استان	درصد شهرنشینی در استان
۱۳۳۵	۸	۱	۱۰۳۴۳۹	۱۸۹۵۴۷۰۴	۵۵۴۶	۵.۳۶
۱۳۴۵	۸	۲	۱۶۱۲۱۹	۲۵۷۸۸۷۲۲	۲۰۹۷۰	۱۳.۰۰۷
۱۳۵۵	۸	۲	۲۴۴۳۷۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	۳۹۶۷۳	۱۶.۲۳
۱۳۶۵	۸	۳	۴۱۱۸۲۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۲۲۷۱۶	۲۹.۷۹
۱۳۷۵	۱۶	۳	۵۴۴۳۵۶	۶۰۰۵۵۴۸۱	۲۲۸۱۲۰	۴۲.۰۳
۱۳۸۵	۱۶	۵	۶۳۴۲۹۹	۷۰۴۹۵۷۸۲	۳۱۲۸۵۲	۴۹.۳۲
۱۳۹۰	۱۶	۷	۶۵۸۶۲۹	۷۵۱۴۹۶۶۹	۳۴۶۶۲۶	۵۲.۶۲

منبع: (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

همان طوری که در جدول شماره ۱ می بینیم درصد شهرنشینی در استان کهگیلویه و بویراحمد از ۵ درصد در سال ۱۳۳۵ به حدود ۵۲ درصد در سال ۱۳۹۰ رسیده است و این رشد بسیار بالایی را در جمعیت شهرنشین استان نشان می دهد. این روند نشان از مهاجرت های بسیار بزرگ از نقاط روستایی به شهرها و نشان از سیاست های برنامه ریزی کشور و این استان مبنی بر توجه و تمرکز بر نقاط شهرنشین و عدم توجه به نقاط روستایی می دهد.

جدول شماره ۲: طبقات جمعیتی شهرهای استان کهگیلویه و بویراحمد

طبقات	سال ۱۳۳۵	سال ۱۳۴۵	سال ۱۳۵۵	سال ۱۳۶۵	سال ۱۳۷۵	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰
زیر ۵۰۰۰	۸	۷	۷	۴	۸	۶	۶
۱۰۰۰۰-۵۰۰۰	۰	۰	۰	۱	۵	۴	۳
۲۵۰۰۰-۱۰۰۰۰	۰	۱	۱	۱	۰	۳	۴
۵۰۰۰۰-۲۵۰۰۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰
۱۰۰۰۰۰-۵۰۰۰۰	۰	۰	۰	۱	۲	۲	۲
۲۵۰۰۰۰-۱۰۰۰۰۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱

منبع: (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

همان طوری که در جدول شماره ۲ می بینیم در سال ۱۳۳۵ تمامی ۸ شهر استان کهگیلویه و بویراحمد در طبقه ی اول قرار می گیرند یعنی جمعیت آن ها زیر ۵۰۰۰ نفر است و در دو دوره ی ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ تنها یک شهر استان (شهر دو گنبدان) جمعیتی بالاتر از ۱۰۰۰۰ نفر دارد که دلیل آن به خاطر وجود صنایع نفت و گاز و ایجاد مشاغل مورد نیاز جمعیت در این شهر بوده است. همچنین از دوره ی ۱۳۵۵ به بعد بر جمعیت شهرهای استان افزوده شده و از ۸ شهر جمعیت در این شهر زیر ۵۰۰۰ نفر جمعیت داریم. نکته ی قابل توجه در مورد جمعیت شهرهای استان کهگیلویه و بویراحمد این است که با وجود جمعیت پایین تر از ۵۰۰۰ نفر شهر شده اند که یکی از دلایل این مسئله ملاحظات سیاسی و امنیتی بوده است. در دو دوره ی آخر یعنی سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ شهر یاسوج به عنوان اولین و تنها شهر استان با جمعیتی بالاتر از ۱۰۰۰۰۰ نفر معرفی می شود که مهم ترین دلیل زیاد شدن جمعیت شهر یاسوج مرکزیت این شهر برای استان کهگیلویه و بویراحمد و مهاجرت های بسیار زیاد از شهرها و روستاهای اطراف به این شهر است.

جدول شماره ۳: متوسط رشد سالانه ی جمعیت استان در مقایسه با کشور

سال	متوسط رشد سالانه جمعیت استان	متوسط رشد سالانه جمعیت کشور
1335	۴/۵۳	۳/۱۳
1345	۴/۲۴	۲/۷۱
1355	۵/۳۶	۳/۹۱
1365	۳/۸۲	۱/۹۶
1375	۱/۸۵	۱/۶۱
1385	۱/۵۴	۱/۲۸
1390		

منبع: (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

بر طبق نتایج حاصله از جدول شماره ۳ می توان بیان کرد که متوسط رشد سالانه ی جمعیت استان در تمامی دوره های مورد بررسی از متوسط رشد جمعیت کشور بیشتر بوده است و بیشترین میزان رشد جمعیت استان مربوط بوده به سال های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ که یکی از دلایل آن ترویج فرهنگ جمعیت بیشتر توسط برنامه ریزان کشور ما بوده

است. همچنین از دوره‌ی ۱۳۷۵ به بعد متوسط رشد جمعیت استان کمتر شده و به سمت تعادل پیش می‌رود که این هم برمی‌گردد به نگاه برنامه ریزان کشور و سیاست‌های کنترل جمعیتی که در کشور پیاده شد.

جدول شماره ۴: جایگاه شهرهای استان کهگیلویه و بویراحمد و نوسانات آن‌ها در طی دوره‌های مختلف سرشماری

سال ۱۳۹۰	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۷۵	سال ۱۳۶۵	سال ۱۳۵۵	سال ۱۳۴۵	سال ۱۳۳۵
دو گنبدان	دو گنبدان	دو گنبدان	دو گنبدان	دو گنبدان	دو گنبدان	دو گنبدان
سی سخت	سی سخت	سی سخت	سی سخت	سی سخت	سی سخت	سی سخت
سوق	سوق	سوق	سوق	سوق	سوق	سوق
چرام	چرام	چرام	چرام	چرام	ده دشت	چرام
لنده	چرام	باشت	سی سخت	سی سخت	باشت	لنده
باشت	لنده	لنده	سوق	سوق	چرام	باشت
ده دشت	باشت	سی سخت	باشت	باشت	باشت	ده دشت
یاسوج	مادوان	سوق	لنده	لنده	لنده	یاسوج
لیکک	سی سخت	لیکک				
دیشموک	سوق	دیشموک				
مادوان	دیشموک	مادوان				
مارگون	قلعه ریسی	مارگون				
چیتاپ	مارگون	چیتاپ				
پاتاوه	پاتاوه	پاتاوه				
قلعه ریسی	چیتاپ	قلعه ریسی				
گراب سفلی	گراب سفلی	گراب سفلی				

ترسیم: (نگارندگان، ۱۳۹۵).

در جدول شماره ۴ جایگاه شهرها در نظام شهری بر اساس تعداد جمعیت آن‌ها در مهر و موم‌های مختلف نشان داده شده است، همان‌طور که می‌بینیم جایگاه شهرها در طول دوره‌های مختلف سرشماری بسیار تغییر کرده است. شهر گچساران در طی دوره‌های مختلف سرشماری بیشترین جمعیت را داشته و جایگاه نخست را در بین شهرهای استان کهگیلویه و بویراحمد تا سال ۱۳۷۵ به خود اختصاص داده است و در سرشماری سال ۱۳۸۵ به بعد شهر یاسوج جایگزین آن شده است. نکته‌ی جالب توجه در نظام شهری استان کهگیلویه و بویراحمد این است که شهر یاسوج در طی دوره‌های اولیه‌ی سرشماری یعنی مهر و موم‌های ۱۳۳۵ و ۱۳۴۵ به‌عنوان یکی از کم‌جمعیت‌ترین شهرهای استان بوده و از سال ۱۳۵۵ به بعد به‌عنوان یکی از پرجمعیت‌ترین شهرهای استان خودنمایی می‌کند و در طی دو دوره‌ی آخر سرشماری یعنی ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ رتبه نخست را از لحاظ جمعیت در بین شهرهای استان به دست آورده است. از دلایل قابل توجه برای رشد جمعیت در شهر یاسوج و قرار گرفتن این شهر به‌عنوان یکی از شهرهای

پرجمعیت استان و حتی پرجمعیت‌ترین شهر استان از ۱۳۸۵ به بعد مرکزیت این شهر برای استان کهگیلویه و بویراحمد و توزیع و اختصاص امکانات و خدمات قابل توجه برای این شهر بوده است. یکی دیگر از دلایل رشد جمعیت شهر یاسوج مرکزیت اداری و سیاسی این شهر برای استان وقوع مهاجرت‌های بسیار گسترده از روستاها و شهرهای اطراف به این شهر بوده است. در ضمن سه شهر یاسوج، گچساران و ده دشت به‌عنوان شهرهای اول تا سوم از دوره‌ی ۱۳۵۵ به بعد جایگاه خودشان را حفظ کرده‌اند و فقط شهر یاسوج طی دو دوره‌ی آخر سرشماری جایگزین شهر گچساران شده است. همچنین در دوره‌های مختلف موردبررسی تعداد شهرها افزایش پیدا کرده است به‌خصوص از دوره‌ی ۱۳۷۵ به بعد که تعداد شهرها از ۸ شهر به ۱۶ شهر رسیده است یعنی تقریباً دو برابر شده است، این ۸ شهری که از دوره‌ی ۱۳۷۵ به‌نظام شهری استان کهگیلویه و بویراحمد اضافه‌شده‌اند تقریباً در همان رتبه‌های خود مانده‌اند و در ردیف کم‌جمعیت‌ترین شهرهای استان قرار گرفته‌اند.

جدول شماره ۵: بررسی شاخص‌های تمرکز و نخست شهری (۱۳۹۰-۱۳۳۵)

سال	1335	1345	1355	1365	1375	1385	1390
شاخص نخست شهری (upi)	0/23	0/64	0/59	0/42	0/31	0/32	0/31
شاخص دو شهر (tci)	1/10	6/98	5/18	1/70	1/02	1/20	1/18
شاخص چهار شهر (Giz)	0/44	3/36	2/38	0/92	0/61	0/68	0/66
شاخص چهار شهر مهتا (mfei)	0/30	0/77	0/70	0/48	0/38	0/41	0/40
شاخص موما و الوصابی	1.37	7.41	5.26	3.20	2.97	2.88	2/73
شاخص تمرکز هرفیندال (Hi)	0/170	0/431	0/378	0/265	0/219	0/209	0/202

منبع: (محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵).

میزان تمرکز و نخست شهری بر اساس شاخص نخست شهری جفرسون، شاخص بوشهر، شاخص چهار شهر گیزنبرگ، شاخص چهار شهر مهتا، شاخص موما و الوصابی و شاخص تمرکز هرفیندال سنجیده شده است. بر اساس شاخص نخست شهری (جفرسون)، مقدار عددی این شاخص هر چه به ۱ نزدیک‌تر باشد نشان از پدیده‌ی نخست شهری دارد، بررسی‌ها نشان داد در دوره‌های مختلف موردبررسی مقدار عددی شاخص نخست شهری متغیر بوده است و بیشترین میزان آن مربوط است به سال‌های ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ که شهر دو گنبدان تقریباً به‌عنوان نخست شهر معرفی می‌شود. بر اساس شاخص دو شهر (tci) در دو دوره‌ی ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ شاهد پدیده‌ی نخست شهری در استان هستیم چون اگر مقدار عددی این شاخص بالاتر از ۲ باشد، نشان از پدیده‌ی نخست شهری دارد که در این استان میزان آن برابر با ۵ بوده و پدیده‌ی نخست شهری را به‌وضوح نشان می‌دهد. همچنین در دوره‌ی آماری ۱۳۴۵ بر اساس شاخص دو شهر، جمعیت شهر اول که شهر دو گنبدان است تقریباً ۶ برابر شهر دوم یعنی شهر سی سخت بوده است. بررسی پدیده‌ی نخست شهری بر اساس شاخص گیزنبرگ هم نشان داد که مقدار آن در طول سه دوره‌ی اول آمارگیری یعنی تا سال ۱۳۵۵ افزایشی بوده و پدیده‌ی نخست شهری در این استان وجود داشته است و بعدازآن در دوره‌ی ۱۳۶۵ به بعد کاهش پیدا کرده است و به سمت تعادل پیش رفته است. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از شاخص چهار شهر مهتا، تنها در دو سال ۱۳۳۵ و ۱۳۷۵ پدیده‌ی نخست شهری نداریم چون مقدار این شاخص در این دو سال به ترتیب ۰.۳۰ و ۰.۳۸ است و در طی سه دوره‌ی ۱۳۶۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ ما نخست شهری مطلوب داریم که برای توسعه لازم است. یعنی بر طبق شاخص چهار شهر مهتا اگر مقدار عددی این شاخص بین ۰.۴۱-۰.۵۴ باشد

نخست شهری ما مطلوب است. در دو دوره ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ به‌مانند نتیجه‌ی سایر شاخص‌های نخست شهری که نشان از بروز این پدیده در این دو دوره داشت، در این استان فوق برتری نخست شهری را داریم چون مقدار عددی به‌دست‌آمده از شاخص چهار شهر مهتا بیشتر از ۰.۶۵ است. در ضمن نتایج بررسی شاخص موما و الوصابی نشان داد در دوره‌های مختلف نخست شهری داشتیم که بیشترین میزان آن مربوط به دوره‌ی ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ بوده است. بررسی شاخص تمرکز هرفیندال هم نشان از تمرکز تا سال ۱۳۵۵ می‌دهد که از آن دوره به بعد به مقدار تمرکز کاهش پیدا می‌کند و به سمت تعادل پیش می‌رود. در کل بررسی نتایج تمام شاخص‌ها نشان داد که پدیده‌ی نخست شهری در استان کهگیلویه و بویر احمد در طول دوره‌های مختلف آماری وجود داشته است.

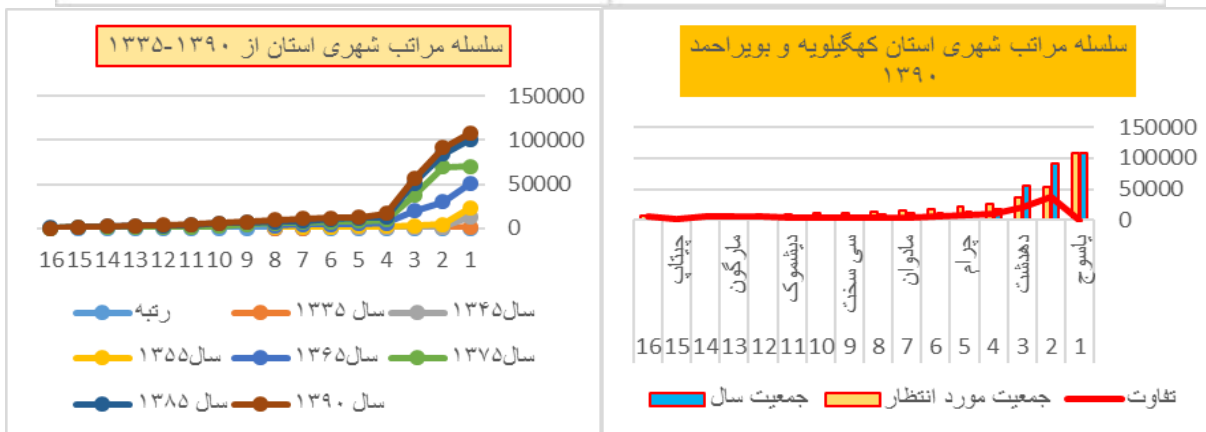
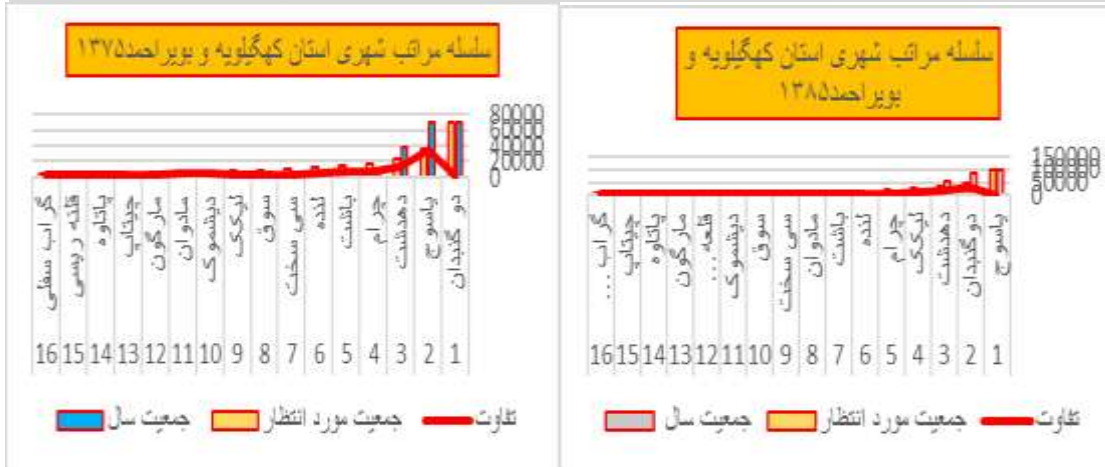
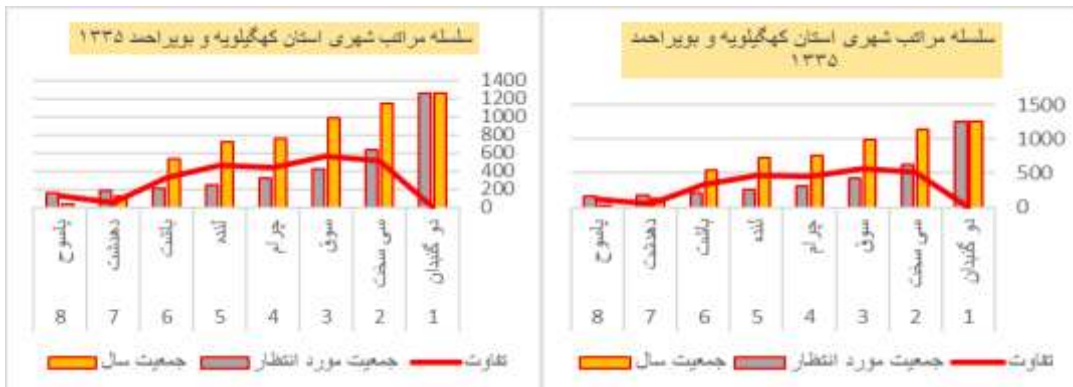
جدول شماره ۶: محاسبه‌ی شاخص آنتروپی و عدم تمرکز هندرسون

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰
شاخص عدم تمرکز هندرسون (ud)	5/882	2/320	5/291	3/773	4/566	4/784	4/950
شاخص آنتروپی (H)	1/846	1/336	1/430	1/595	1/878	1/935	1/960

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

بر اساس شاخص عدم تمرکز هندرسون هر چه مقدار عددی به‌دست‌آمده از شاخص بیشتر باشد، نشان از پراکنش و عدم تمرکز جمعیت دارد که نسبت به سال‌های مختلف باهم سنجیده می‌شوند. بر طبق نتایج به‌دست‌آمده از جدول شماره ۶ مقدار عددی به‌دست‌آمده از شاخص هندرسون نشان از تغییرات زیاد در شبکه‌ی شهری استان دارد به‌طوری‌که کمترین میزان این شاخص مربوط است به دوره‌های آماری ۱۳۴۵ و ۱۳۶۵ که نشان از تمرکز جمعیت در یک یا چند شهر دارد و بیشترین مقدار عددی این شاخص مربوط است به سال‌های ۱۳۳۵ و ۱۳۵۵ که نشان از پراکنش جمعیت در سراسر استان را دارد. همچنین در مدل آنتروپی هر چه ضریب آنتروپی به‌طرف صفر میل کند بیانگر تمرکز بیشتر و عدم تعادل در توزیع جمعیت و اگر به‌طرف یک میل کند نشان از تعادل در شبکه‌ی شهری است که در استان کهگیلویه و بویر احمد میزان آنتروپی در دوره‌های مختلف آماری تغییراتی را داشته است که کمترین میزان عددی این شاخص مربوط است به همان دوره‌ی ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ است که نشان از عدم تعادل در طی این سال‌ها در شبکه‌ی شهری استان داشته است. در کل بررسی نتایج حاصل از شاخص آنتروپی و سایر شاخص‌های تمرکز و نخست شهری در تمام دوره‌های آماری در استان کهگیلویه و بویر احمد نشان از عدم تعادل در شبکه‌ی شهری و نوسانات بسیار زیاد در نظام شهری این استان دارد.

سلسله‌مراتب شهری استان کهگیلویه و بویر احمد بر اساس قانون رتبه-اندازه

نمودار شماره ۱: بررسی سلسله مراتب شهری استان کهگیلویه و بویر احمد بر اساس قانون رتبه-اندازه

ترسیم: نگارندگان، (۱۳۹۵).

در نمودار شماره ۱ ما بر اساس مدل رتبه و اندازه زیپف به بررسی سلسله‌مراتب شهری در استان کهگیلویه و بویراحمد پرداختیم. بر اساس نتایج حاصل از این نمودارها می‌توان بیان کرد که از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۷۵ شهر دو گنبدان به‌عنوان شهر نخست و پرجمعیت‌ترین شهر استان در نمودار مشخص شده است و در دو دوره‌ی آخر یعنی سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ شهر یاسوج جایگزین شهر دو گنبدان می‌شود و جایگاه نخست را در بین شهرهای استان کهگیلویه و بویراحمد به دست می‌آورد. در نمودارهای بالا خط قرمز نشان‌دهنده‌ی میزان تفاوت و اختلاف بین جمعیت واقعی و ایده آل شهرهای مورد مطالعه است که در همه‌ی دوره‌ها بر اساس نمودار رتبه-اندازه می‌بینیم که بین مقدار واقعی و مقدار ایدئال جمعیت کلیه‌ی شهرهای استان تفاوت بسیار زیادی وجود دارد. بیشترین میزان اختلاف بین جمعیت واقعی و ایدئال در مهر و موم‌های ۱۳۳۵ و ۱۳۴۵ مربوط است به شهر یاسوج، شهری که در مهر و موم‌های بعدی به‌عنوان یکی از پرجمعیت‌ترین شهرهای استان و حتی شهر اول استان خودنمایی می‌کند. در تمامی دوره‌ها جمعیت واقعی از جمعیت ایدئال بیشتر بوده و سه شهر یاسوج، دو گنبدان و ده دشت فاصله‌ی بسیار زیادی با شهرهای دیگر داشتند که این نشان از عدم تعادل در نظام شهری استان در تمامی دوره‌های مورد بررسی دارد. از سال ۱۳۷۵ که تعداد شهرهای استان دو برابر می‌شود عدم تعادل و نابرابری در سلسله‌مراتب شهری استان بیشتر می‌شود به‌گونه‌ای که تعداد شهرهای کوچک با جمعیت بسیار کم در سطح استان زیاد شده که فاصله‌ی بسیار زیادی با شهرهای اول تا سوم دارند.

بررسی نظام شهری استان کهگیلویه و بویراحمد بر اساس مدل شیب خط (q):

جدول شماره ۷: محاسبه میزان لگاریتمی نظام شهری (شیب خط)

سال ۱۳۳۵							
رتبه	نام شهر	جمعیت سال	شیب خط	رتبه	نام شهر	جمعیت سال	شیب خط
1	دو گنبدان	1256	0	1	دو گنبدان	13430	0
2	سی سخت	1142	0/137	2	سی سخت	1924	2/803
3	سوق	982	0/224	3	سوق	1074	2/299
4	چرام	758	0/364	4	ده دشت	998	1/875
5	لنده	716	0/349	5	یاسوج	931	1/658
6	باشت	535	0/476	6	چرام	889	1/515
7	ده دشت	123	1/194	7	باشت	872	1/405
8	یاسوج	34	1/736	8	لنده	852	1/326
سال ۱۳۶۵							
رتبه	نام شهر	جمعیت سال	شیب خط	رتبه	شهر	جمعیت سال	شیب خط
1	دو گنبدان	23441	0	1	دو گنبدان	51107	0
2	یاسوج	4524	2/373	2	یاسوج	29991	0/769
3	ده دشت	2902	1/902	3	ده دشت	19596	0/873
4	چرام	2409	1/641	4	چرام	5706	1/581
5	سی سخت	2363	1/426	5	سی سخت	4908	1/456
6	سوق	1635	1/486	6	سوق	4271	1/385
7	باشت	1360	1/463	7	باشت	4254	1/278
8	لنده	1039	1/499	8	لنده	2883	1/383

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

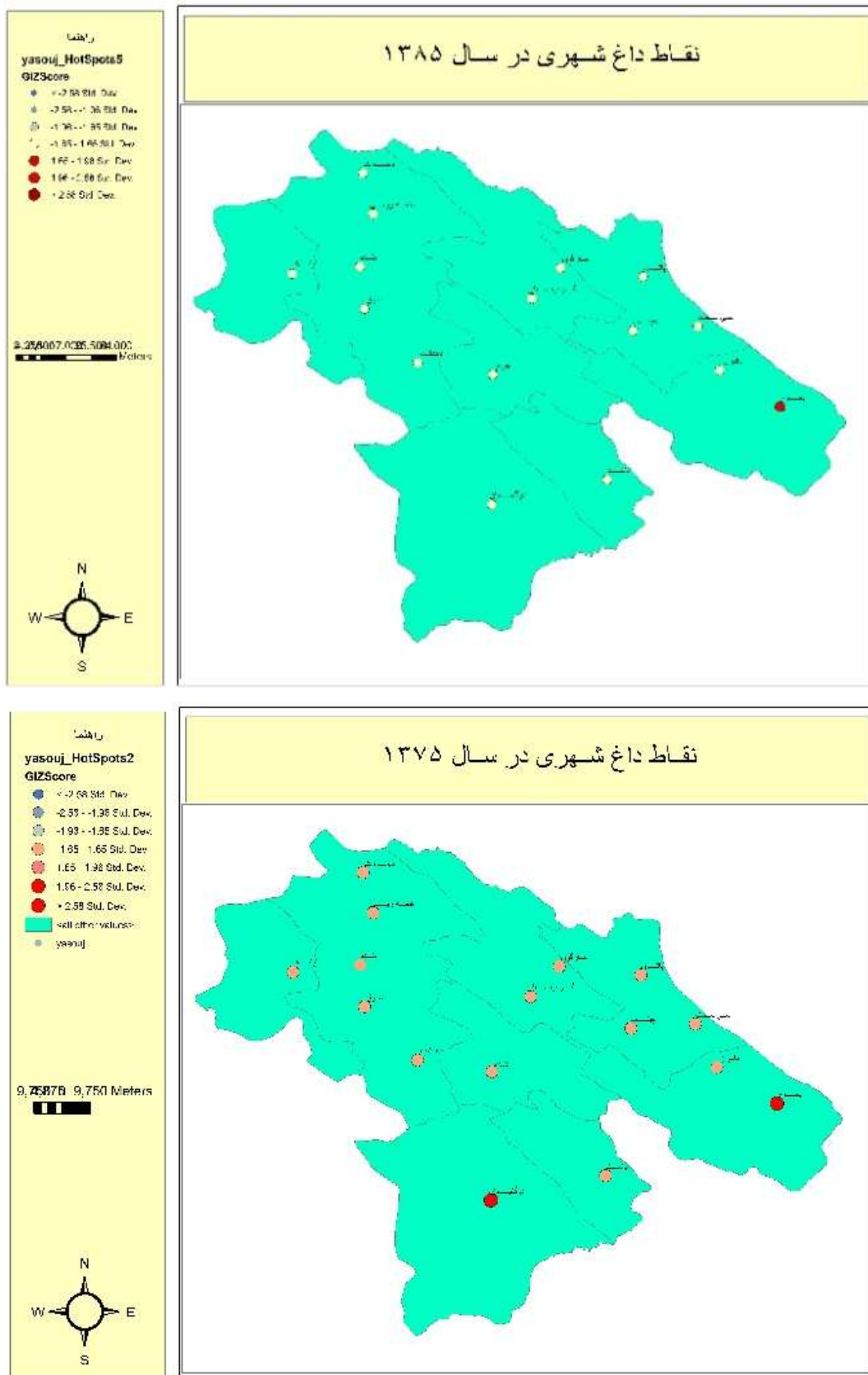
جدول شماره ۸: محاسبه میزان لگاریتمی نظام شهری (شیب خط)

سال ۱۳۹۰				سال ۱۳۸۵				سال ۱۳۷۵			
رتبه	شهر	جمعیت سال	شیب خط (q)	رتبه	شهر	جمعیت سال	شیب خط (q)	رتبه	شهر	جمعیت سال	شیب خط (q)
1	دو گنبدان	70422	0	1	ياسوج	100544	0	1	دو گنبدان	70422	0
2	ياسوج	69133	0/027	2	دو گنبدان	83856	0/262	2	ياسوج	69133	0/027
3	ده دشت	37301	0/578	3	ده دشت	51253	0/613	3	ده دشت	37301	0/578
4	چرام	9687	1/431	4	ليکک	12594	1/499	4	چرام	9687	1/431
5	باشت	7818	1/366	5	چرام	12076	1/317	5	باشت	7818	1/366
6	لنده	7173	1/275	6	لنده	10666	1/252	6	لنده	7173	1/275
7	سسخت	6356	1/236	7	باشت	8349	1/279	7	سسخت	6356	1/236
8	سوق	5673	1/211	8	مادوان	7109	1/274	8	سوق	5673	1/211
9	ليکک	4404	1/262	9	سي سخت	6814	1/225	9	ليکک	4404	1/262
10	ديشموک	2185	1/508	10	سوق	5895	1/232	10	ديشموک	2185	1/508
11	مادوان	1800	1/529	11	ديشموک	4118	1/333	11	مادوان	1800	1/529
12	مارگون	1797	1/476	12	قلعه ريسي	2745	1/449	12	مارگون	1797	1/476
13	چيتاپ	1731	1/445	13	مارگون	2735	1/405	13	چيتاپ	1731	1/445
14	پاتاوه	1578	1/439	14	پاتاوه	1988	1/487	14	پاتاوه	1578	1/439
15	قلعه ريسي	1451	1/434	15	چيتاپ	1563	1/538	15	قلعه ريسي	1451	1/434
16	گغراب سفلي	311	1/956	16	گغراب سفلي	547	1/881	16	گغراب سفلي	311	1/956

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

بر اساس نتایج و مقادیر عددی به دست آمده از شاخص شیب خط (q) می‌توان تشخیص داد که آیا نظام شهری در یک استان به سمت تعادل پیش می‌رود و یا اینکه دچار بی‌نظمی و عدم تعادل شده است. به این صورت که مقدار q اگر مساوی یک (۱) باشد، نشان‌دهنده‌ی الگوی بهینه و تعادل در نظام شهری است و اگر مقدار q بزرگ‌تر از یک باشد نشان‌دهنده‌ی نخست شهری و در نهایت اگر مقدار q کوچک‌تر از یک باشد نشان‌دهنده‌ی اهمیت شهرهای متوسط در نظام شهری است. مقدار لگاریتم یا شیب خط در نظام شهری بر اساس جمعیت شهر اول به دست می‌آید. بر طبق نتایج جدول شماره ۷ در طی دوره‌های مختلف سرشماری می‌بینیم که مقدار شیب خط برای شهرهای مختلف عدد بزرگ‌تر از یک (۱) را نشان می‌دهد، که این نشان از وجود پدیده‌ی نخست شهری در این استان دارد. در سال ۱۳۳۵ مقدار عددی شیب خط برای بیشتر شهرها کمتر از یک بوده است و این بیان‌کننده‌ی اهمیت شهرهای متوسط و کوچک در نظام شهری استان بوده است. اوج نخست شهری بر اساس این شاخص و بقیه‌ی شاخص‌ها که بررسی کردیم مربوط است به مهر و موم‌های ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ که روند نظام شهری کشور هم به همین صورت بوده و این دو دوره اوج نخست شهری در کل کشور ایران بوده است و از سال ۱۳۶۵ به بعد نظام شهری استان به سمت تعادل بیشتر پیش می‌رود. در تمامی دوره‌های مورد بررسی بر اساس این شاخص ما شاهد پدیده‌ی نخست شهری و عدم تعادل در نظام شهری در استان مورد نظر می‌باشیم. همچنین از سال ۱۳۷۵ به بعد شهر یاسوج فاصله‌ی جمعیتی بسیار زیادی با شهرهای استان می‌گیرد و به عنوان نخست شهر استان معرفی می‌گردد. در کل بررسی شاخص شیب خط در نظام شهری استان کهگیلویه و بویراحمد نشان می‌دهد که شبکه‌ی شهری استان همیشه دارای یک گسیختگی و عدم تعادل بوده است که اوج این عدم تعادل مربوط به مهر و موم‌های ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ بوده است.

تعیین نقاط داغ شهری بر اساس جمعیت شهرها طی دوره‌های ۱۳۸۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰

نقشه‌ی شماره‌ی ۲: تعیین نقاط داغ شهری در استان کهگیلویه و بویراحمد ترسیم: (نگارندگان، ۱۳۹۵)

نقشه‌ی شماره ۳: تعیین نقاط داغ شهری در سال ۱۳۹۰

ترسیم: (نگارنگان، ۱۳۹۵).

در نقشه‌های شماره ۲ و ۳ نقاط داغ شهری در استان کهگیلویه و بویراحمد در طی مهر و موم‌های ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ ترسیم شده است. همان‌طور که می‌بینیم در طی این سال‌ها تنها دو شهر یاسوج و گچساران به‌عنوان نقاط داغ مشخص شده‌اند که نشان از جمعیت زیاد این شهرها و فاصله‌ی جمعیتی بین آن‌ها با شهرهای دیگر استان دارد. شهر یاسوج تنها شهر با جمعیت بالای ۱۰۰ هزار نفر در استان کهگیلویه و بویراحمد است که با نقطه‌ی قرمز نشان داده شده است. سه شهری که تقریباً در تمام دوره‌های سرشماری به‌عنوان پرجمعیت‌ترین شهرها در استان معرفی شدند شهرهای یاسوج، دو گنبدان و شهر ده دشت بودند. بر طبق نقشه شماره ۳ نقاط شهری بر اساس طبقات جمعیتی در طیف‌های مختلفی قرار گرفته‌اند که شهر یاسوج به‌عنوان نقطه‌ی داغ (hot spot) معرفی می‌شود.

نتیجه‌گیری

همان‌طوری که بیان شد هدف اصلی این مقاله تحلیل تحولات و الگوی نظام شهری در استان کهگیلویه و بویراحمد است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد در بازه‌ی زمانی مورد مطالعه استقرار جمعیت در کانون‌های شهری استان به‌صورت متعادل و همگون توزیع نشده است. بنابر محاسبات انجام شده و نتایج به‌دست آمده از شاخص‌های نخست شهری و تمرکز مشخص شد که جمعیت شهری استان افزایش و جمعیت ساکن در مناطق روستایی به تبعیت از کل کشور کاهش پیدا کرده است به‌طوری‌که درصد جمعیت شهرنشین در استان از ۵.۳۶ در سال ۱۳۳۵ به حدود ۵۲.۶۲ درصد در سال ۱۳۹۰ رسیده است. همچنین دو شهر اول استان (یاسوج و دو گنبدان) در تمامی دوره‌ها بر شهرهای دیگر تسلط داشته و با شهرهای کوچک‌تر دارای فاصله‌ی بسیار زیادی بوده‌اند. با توجه به نتایج ما شاهد افزایش تعداد نقاط شهری از ۸ شهر در سال ۱۳۳۵ به ۱۶ شهر در سال ۱۳۹۰ بوده‌ایم. در تمامی دوره‌های مورد بررسی پدیده‌ی نخست شهری و تمرکز در استان وجود داشته که بیانگر عدم تعادل فضایی در توزیع جمعیت در کانون‌های

شهری این استان است. وضعیتی که هرچند از برخی جهات و برحسب برخی شاخص‌ها از شدت بسیار بالایی برخوردار نیست ولی در مجموع نشان‌دهنده‌ی عدم تعادل و بیانگر وضعیت نامناسب شبکه‌ی شهری استان است. از سال ۱۳۶۵ به بعد تقریباً کلیه‌ی شاخص‌ها نشان‌دهنده‌ی وضعیتی هستند که نظام شهری استان به سمت تعادل پیش می‌رود. بررسی سلسله‌مراتب شهری بر اساس مدل رتبه - اندازه نیز نشان داد که تفاوت و فاصله‌ی بین جمعیت واقعی و جمعیت ایدئال شهرها بسیار زیاد است به‌ویژه که دو شهر یاسوج و دو گنبدان تفاوت بسیار زیادی از نظر جمعیتی با بقیه‌ی شهرهای استان داشتند. در سطح استان شهرهایی را می‌بینیم که تعداد جمعیت آن‌ها کمتر از ۵۰۰۰ نفر است که طبق قانون باید یک مکان حداقل دارای ۵۰۰۰ نفر جمعیت و شهرداری باشد تا به‌عنوان شهر معرفی گردد، که در این استان به دلیل بعضی ملاحظات سیاسی و امنیتی مکان‌های زیر ۵۰۰۰ نفر هم به‌عنوان شهر معرفی شده‌اند. ملاحظات سیاسی از جمله انتخاب شهرها به‌عنوان مرکز شهرستان و عوامل اقتصادی در تخصیص منابع به شهرها (به‌کارگیری قطب رشد) از جمله عوامل اصلی درهم گسیختگی و تحول در نظام شهری استان کهگیلویه و بویراحمد است. محاسبات و نتایج به‌دست‌آمده از شاخص آنتروپی شهرهای استان کهگیلویه و بویراحمد هم نشان می‌دهد که شبکه شهری استان کهگیلویه و بویراحمد به‌سوی تمرکز بیشتر و عدم تعادل در توزیع جمعیت استان تا دهه 65 پیش رفته و از این دهه به بعد شاهد روند متعادل‌تری در توزیع جمعیت استان هستیم، اما همچنان در کل شبکه شهری عدم تعادل در توزیع جمعیت کاملاً مشخص است. یکی از دلایل جذب جمعیت در شهر یاسوج و عدم تعادل در نظام شهری، مرکزیت این شهر برای استان کهگیلویه و بویراحمد و تخصیص امکانات و خدمات به نسبت بقیه‌ی شهرها برای این شهر می‌باشد که این عامل باعث جذب مهاجران بسیاری از شهرهای اطراف و روستاهای استان به این شهر شده است. شهر دو گنبدان نیز که در تمامی دوره‌های سرشماری به‌عنوان شهر اول یا دوم در استان معرفی می‌شود، به علت ایجاد مشاغل بسیاری در زمینه صنایع نفت و گاز باعث جذب جمعیت از نقاط مختلف استان می‌شود. در کل می‌توان بیان کرد شبکه‌ی شهری و الگوی نظام شهری در استان کهگیلویه و بویراحمد متأثر از نظام برنامه‌ریزی و اداری کشور عمدتاً گرایش به تمرکز داشته و در تمامی دوره‌ها دو شهر یاسوج و دو گنبدان به‌عنوان دو شهر اصلی استان معرفی می‌شوند.

پیشنهادها

بر این اساس به نظر می‌رسد راهکارهای زیر می‌تواند در جهت بهبود برنامه‌ریزی‌ها برای توزیع متعادل جمعیت و رعایت تعادل در الگوی نظام شهری و یا حداقل جلوگیری از مهاجرت‌های بیشتر مؤثر باشد:

۱. رعایت تعادل در توزیع امکانات و خدمات در تمامی شهرها به‌ویژه مراکز شهرستان‌ها
۲. توجه به مزیت‌های نسبی شهرها و مناطق مختلف استان در برنامه‌ریزی و توسعه‌ی آمایش استان
۳. جلوگیری از تبدیل شدن بیشتر روستاها به شهر به‌منظور حفظ توان‌های کشاورزی و ممانعت از روستایی شدن شهرها

۴. گسترش سیاست تمرکززدایی به‌منظور هدایت بهتر خدمات دولتی به مناطق خارج از شهر یاسوج
۵. تخصیص بهینه‌ی خدمات و امکانات به شهرهای میانی و کوچک و هدایت سرمایه‌گذاری‌های خصوصی و عمومی به‌سوی آن‌ها

۶. اعطای معافیت‌های مالیاتی به فعالیت‌ها و صنایعی که در نواحی محروم استان مستقر شده‌اند.
۷. تقویت شهرهای کوچک در جهت ایجاد پویایی اقتصادی - اجتماعی در آنها برای جلوگیری از مهاجرت جمعیتی از این شهرها
۸. تقویت و توسعه نواحی روستایی از طریق ارائه خدمات و امکانات رفاهی به آنها و توجه ویژه به اقتصاد کشاورزی.
۹. جلوگیری از افزایش بی‌رویه تعداد شهرها و توجه به معیارهای شهر گزینی برای اعطای عنوان شهر به سکونتگاه‌های جمعیتی.
۱۰. توجه به اقتصاد سنتی ناحیه و تقویت اقتصاد کشاورزی با سیاست‌های حمایتی
۱۱. توجه به صنایع دستی استان به عنوان مزیت مناسب جهت ایجاد اشتغال و فعال‌سازی گردشگری

منابع

- آقایی زاده، اسماعیل و دیگران (۱۳۹۳)، بررسی تحولات و الگوی سلسله‌مراتب شهری در نظام شهری گیلان، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۳۹.
- احمدی، رضا و دیگران (۱۳۹۲)، بررسی و تحلیل روند شکل‌گیری نخست شهری در سطح استان خوزستان طی مهر و موم‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰.
- اسمیت، دیوید (۱۳۷۷). شهرهای جهان‌سومی، ترجمه فیروز جمالی. تهران. نشر توسعه.
- اعتماد، گیتی؛ حسامیان فرخ و حائریان محمدرضا (۱۳۶۳). شهرنشینی در ایران، انتشارات آگاه
- امکچی، حمیده (۱۳۸۳). شهرهای میانی و نقش آنها در چارچوب توسعه ملی، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات معماری و شهرسازی، تهران.
- بابایی درمنی، علی (۱۳۸۱): نقش شهرهای کوچک در توزیع فضایی جمعیت (مطالعه‌ی موردی: استان سیستان و بلوچستان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.
- بردی آنامرادنژاد، رحیم، (۱۳۹۰)، بررسی تحلیلی سلسله‌مراتب شهری در استان کردستان با استفاده از روش رتبه - اندازه و مدل تعدیلی بهفروز، فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیای انسانی، سال سوم، شماره دوم، صفحات ۴۵-۵۷.
- بهفروز، فاطمه (۱۳۷۴). زمینه‌های غالب در جغرافیای انسانی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- پورمحمدی، محمدرضا و دیگران (۱۳۸۸). تحلیل ویژگی‌های نظام شهری منطقه آذربایجان با تأکید بر تأثیرات تمرکز اقتصادی کلان‌شهر تبریز، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی، شماره ۲۹.
- توفیق، فیروز (۱۳۷۶). شبکه شهرها و خدمات، جلد اول: مبانی نظری و ادبیات موجود، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران.
- حکمت‌نیا، حسن و میر نجف موسوی (۱۳۸۵): کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای، انتشارات علم نوین، چاپ اول، یزد.
- داداشپور، مولودی، جمشید (۱۳۹۰). بررسی و تحلیل ساختار سلسله‌مراتب شهری در استان اردبیل، فصلنامه فضای جغرافیایی، سال یازدهم، شماره ۳۴، صفحات ۱۳۱-۱۰۲.

- رضوانی، علی اصغر (۱۳۷۳). روابط متقابل شهر و روستا با تأکید بر ایران، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران.
- رهنما، محمدرحیم و دیگران (۱۳۸۷). بررسی تطبیقی حاشیه‌نشینی در شهرهای سبزوار، نیشابور، تربت‌حیدریه و گناباد، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۱
- رهنمایی، محمدتقی و ابراهیم پوراحمد (۱۳۹۰). سیر تحولات نخست شهری و نظام شهری منطقه آذربایجان ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵ فصلنامه آمایش سرزمین، سال سوم، شماره پنجم
- زیاری، کرامت اله (۱۳۸۴). بررسی سلسله‌مراتب شهری در استان آذربایجان غربی، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، جلد هجدهم، شماره ۱، اصفهان ۰
- شیخی، حجت و دیگران (۱۳۹۱)، تحلیلی بر نقش شهرهای میانی در توسعه فضایی کلان منطقه زاگرس، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۹۴.
- عظیمی، ناصر (۱۳۸۱). پویای شهرنشینی و مبانی نظام شهری، نشر نیکا، تهران.
- فرید، یدالله (۱۳۶۸). جغرافیا و شهرشناسی، انتشارات دانشگاه تبریز، چاپ اول، تبریز.
- فرید، یدا... (۱۳۷۵). جغرافیا و شهرشناسی، چاپ چهارم. تبریز. دانشگاه تبریز.
- کاستللو، فرانسیس، ترجمه پرویز پیران و عبدالعلی رضایی، (۱۳۶۸): شهرنشینی در خاورمیانه، نشر نی، تهران.
- هوشیار، حسن (۱۳۸۸). ارزیابی سلسله‌مراتبی شهری استان آذربایجان غربی در دوره زمانی ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵: فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی دانشگاه تبریز، سال ۱۴، شماره ۳۰.

Badcock, B. 2002. Making sense of cities (A Geographical Survey), Co Published in the United States of America by Oxford University Press.

UN-habitat (2003). Global Report on Human Settlement, Oxford University Press.